

NASTEAN

EUSKERAZ NOZ IRARRI ZAN LENENGOZ?

Ikusi dagigun lenengo, itaun onek zer esan gura dauan. Jakin gura doguna ez da lenengo euskal-itx idatziak noizkoak diran. Bear ba'da Akitania'ko idazkietan aurkituko gendukez, Kristo jaio baiño ainbat lenago.

Ez da euskerazko lenengo esaldiak noz idatzi ziran. Ori Kukula'ko Donemiliane'n aurkituko genduke: Ixioki. Geuk ajutu ez dugu.

Gure itaunak irarkola dau gogoan. Noz irarri edo inprentaz idatzi ziran lenengo euskal itzak. Ori da jakin gura doguna.

* * x

Irarkola I450n. urtean asmatu eban Gutenberg'ek eta euskeraz idatzi zan lenengo liburua Etxepare'ren "Linguae Vasconum Primitiae" da eta ori ziurtatzen dau pozez beterik idazleak, lenengoa dala. 1545n. urtean izan zan ori.

Baiña idatzi zan ezer lenago inprentaz eta euskeraz? Esaldiren batzuk-edo?

1536n. urtean idatzi da Irugarren Zelestina deritxon liburua eta ortxe agertzen dira bertso batzuk euskeraz irarritu, gure lenengo liburua baiño bederatzi urte lenago.

Aztertu daiguzan Marineo Siculo'ren idaz-lan batzuk, irarkolaz, inprentaz, idatziak.

Orreitariko baten agertzen dira euskerazko itzak eta orreik dirala diñoen irarkolaz agertu diran lenengo euskal itzak. 1530n. urtean irarriak dira, Irugarren Zelestina baiño sei urte lenago.

Panurgo'ren itzaldia deritxon agirian dagoz itzak eta "Cosas Memorables de España" da idazpurua eta euskeraz iztegi labur bat da. Ona emen:

KARTAGO'TARRAK ETA EUSKALDUNAK

Basoetan bizi izateak egin ebazan euskaldunak eiztari eta gudaketan ibilli-bearrak biurtu ebazan sendo eta gudari, bigunkerien arerio eta jan-edanean neuritu. Beti izan dira artega eta neketsu, gosean eta lanean iraunkor, izkillu gitxiko eta gorputz arineko, gudaketan beti buru-utzik ibilteko gai.

Kartago'tarrak Erroma'tarren aurka egin eben gudan, Anibal'en gudarostean, an dagoz euskaldunak gudaldiak irabazteko laguntzen.

Batzuk kartagotarrak egindako gudaldietan euskaldunak izan zirala ukatu egiten dabe, baiña or daukaguz Anibal'ek Iberia'tik atera ebazan gudariakaz euskaldunak izan zirala diñoskun Silio Italiko'ren berbak:

"Euskalduna, burutzik gudatzen zalea, izkilludun",
eta Trasimeno-inguruko jazokizun aintzagarriak aita-tzean beste au:

"Kantabriarrak eta estalkia alboratzen daben euskalduna"

Eta beste au Kanna'eko gudaldiaren ostean:

"Kantabriarra estutzen eban gazteari,

"Vocant itaque vascones Coelum-Cerua, Terram-Lurra, Solen-Eguzquia, Lunam-Irarguia, Stellam-Içarra, Nubem-Odeya, Panem-Oguia, Vinum-Ardaoa, Carnem-Araguia, Maritum-Senarra, Flumen-Ibaya, Bibo-Edaten-dot, Lego-Iracurtendot, Domum-Echea, Villan-Uria, Lectum-Oeea, Interulan-Alcandorea, Senem-Çarra, Album-Çuria, Nigrum-Belça, Rubrum-Gorria, Piscen-Arraya, Amare-Onextea, Dormio-Lonaça, Video-Dacust, Hominem-Guiçona, Mulierem-Emaztea, Filium-Semea, Filiam-Alautea, Patrem-Aytea, Matrem-Amea, Fratrem-Anagea, Sororem-Arrauea, Corpus-Gorpuça, Ignem-Sua, Formosum-Ederra, Comedere-Ian, Curro-Laster eguitendot.

Habent etiam numerandi modu dicentes. Vnum-Bat, Duo-Bi, Tria-Iru, Quatuor-Lau, Quinq-Bost, Sex-Sey, Septem-Çaçpi, Octo-Çorci, Nouen-Vederaçi, Decem-Amarr, Viginti-Oguey, Triginta-Ogueytamar, Cuadráginta-Berroguey, Quiquáginta-Berrogueytamar, Sexáginta-Iruroguey, Septuáginta-Irurogueytamar, Octoginta-Lauroguey, Nonaginta-Laurogueytamar, Centum-Eun".

Iztegi ori Bizkai'koa da, baiña "belça" itza da Gipuzkoa'koa. Dana ulertzen da errez-errez, itz bi pizka bat gatzak: Amar-Onerextea eta Duermo-Lonaça.

Menéndez Pidal Izkutzalari aundiak esan eban Bilbao'ko itzaldi baten (1921), "v" ta "b" erabilten dirala, orduan bear ba'da euskereak "b" iguzia eta iguzi bagekoa eukazalako. Eta gaur ikusi bearreko gauzea dala euskeraz noiz artzen dogun "b" iguzia eta noz iguzi bagekoa. Beste arazo bat be aztertu eban iztegi onetan, sakakadea edo azentua non ezartzen dauan. Guk ez dogu ezarri. Emen agertu doguzan gairik geienak Urkixo'tar Julio'gandik artu doguz (RIEV, 16-476).

euskaldun ariñak sendo orniduta,
izkillu ilkorak kentzen dautsoz".

Anibal'ek, estu aurkitzen zanean, laguntza bear eban eta Ispania'n geratu zan Asdrubal bere anaia arduratu zan gudariak batu eta eroateko. Euskalerrira etorri eta gaztedi ugari eta sendoa batu eban eta euskaroak keltiberoakaz alkartuta gudaritegi aundia batu eta isillean eroan eban Ondarrabia'ko bide estuetatik zear eta Galiak igaro-ondoren eldu zan Italia'ra.

Kapua'n igaro eben pozaldia uri aretako negute gogorrean kaltegarri izan jakon Anibal'eri. Bere garaitzen gaiñean loak artu eban Anibal eta itxartuerea ez zen izan gozoa. Italia'n irabazi ebana Ispania'n galdu eban.

Ondorena, asieran erromatarrak euskaldunen aurka izan eben gorrotoa izan zan, baiña laster konturatu ziran euskalduna arerioa adoretua zana eta K.a. I47n. urtean Luzio Lukullo kontsularen bidez, Erroma'k Ispania'ko enderriak, kantabroak be bai, azpiratu ebazanean, euskaldunak erromatarrakaz alkartasuna izenpetu eben naizta au ziurtatzeko agirik agertu ez.

OLAZAR'tar MARTIN'ek